O ANALIZĂ DIACRONICĂ A CONSTRUCȚIILOR APOZITIVE

UNE ANALYSE DIACHRONIQUE DES CONSTRUCTIONS APPOSITIVES

(Résumé)

On s'arrête sur plusieurs aspects des structures appositives extraites des textes du XVIe siècle: les types des constructions, la distribution des syntagmes et les marqueurs appositifs plus ou moins grammaticalisés (*anume, adică*). On va détacher les structures avec l'apposition dite *accordée*, c'est-à-dire les formes qui reprennent le marquage casuel du support nominal ou la construction prépositionnelle de celui-ci. Dans la dernière section on présente un type de construction qui a beaucoup de traits communs avec les structures appositives: les syntagmes composés d'un nom commun ± déterminé et un nom propre. L'analyse des contextes de l'ancien roumain se rapporte d'une manière systématique au stade actuel de la langue.

Cuvinte-cheie*:* coreferenţialitate, marcatori apozitivi, marcaj cazual, clasificatori.
Mots-clés*:* coréférence, marqueurs appositifs, marquage casuel, classificateurs.

Introducere

În acest articol, ne propunem să oferim o descriere a unor construcţii apozitive nominale variate, extrase din texte (originale şi traduse) din secolul al XVI-lea. Vom analiza mai multe tipare sintactice (apoziţii ecuative, apoziţii atributive, serii de apoziţii), marcând diferenţele faţă de structurile corespunzătoare din limba actuală. Ne oprim asupra distribuţiei sintagmelor, dar şi asupra variaţiei sintactice de marcare a cazului (apoziţiile care reiau marca de caz sau prepoziţia suportului sintagmei). În ultima parte a lucrării discutăm construcţiile cu nume comun şi nume propriu, construcţii plasate la limita cu sintagmele apozitive.

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

Apoziţia – stadiul actual al cercetărilor

În studiile româneşti de gramatică, raportul apozitiv a fost explicat diferit, în funcţie de nivelul lingvistic la care a fost situat. În majoritatea abordărilor tradiţionale, apoziţia este tratată ca o unitate sintactică dependentă, „atribut substantival, indiferent de cazul termenului determinat sau acordat în caz cu acesta" (GLR 1966: 128). Relaţia apozitivă a fost privită însă ca un tip special de relaţie sintactică, termenii implicaţi realizând o echivalenţă referenţială şi sintactică (Guţu Romalo 1973: 41-45). Într-o perspectivă ulterioară, raportul apozitiv a fost interpretat ca fiind de natură semantică. Între termenii construcţiei apozitive nu pare a se dezvolta o ierarhie sintactică, specifică relaţiei de dependenţă; apoziţia nu este legată sintactic, ci doar semantic de centrul sintagmei din care face parte. Cei doi termeni ai sintagmei: suportul (baza) şi aportul (apoziţia) apar într-un raport non-sintactic, argumentat, la nivelul expresiei, de poziţia parantetică a apoziţiei (Diaconescu 1986: 127-205). În sfârşit, potrivit unei a treia direcţii, o simplă detaşare ar putea efectua o conversiune pragmatică, o transformare a unei funcţii gramaticale în funcţie discursivă, pragmatică (Pop 2001: 253). Echivalenţa discursivă a celor două secvenţe lingvistice se realizează prin activarea unor posibilităţi semantice, virtual prezente în matricea termenului (Brăescu 2008: 655).

Înţelegem sintagma apozitivă ca o expresie denominativă disjunctă, formată dintr-un suport, autonom, din punct de vedere sintactic şi semantic şi un aport, termenul descriptiv, detaşat, nonrestrictiv (Neveu 2000, Combettes 2000, Forsgren 2000). Apoziţia este un indice iconic al domeniului bazei, cu funcţia generală de a predica proprietăţile acesteia. Prezenţa apoziţiei nu este necesară pentru fixarea referentului, dar permite identificarea lui din grupul de referenţi, prin indicarea exactă a proprietăţilor. Primul termen este cel care introduce un constituent în discurs, în timp ce al doilea, inserat ca un comentariu, îl reia şi îl completează.

Rolul apoziţiei este de preciza o altă caracteristică a referentului introdus în comunicare prin primul termen. Apoziţia este un act de limbaj, o strategie discursivă cu o anumită intenţie de comunicare, care impune selecţia la nivel lexico-semantic (Noailly 2000, Picabia 1991, 2000).

În sens larg, apoziţia este o întrerupere a mesajului sub forma unui element suplimentar, prin care locutorul dublează prima denumire, considerată prea vagă sau generală pentru a fi înţeleasă corespunzător de interlocutor. În această accepţie, orice constituent sintactic poate fi extins printr-o apoziţie (Brăescu 2008: 657): DP (1a,b) – pentru apoziţia prototipică, dar şi AP (2) sau VP (3) etc.:

(1) a. [$_{DP}$**Prietenul meu**], [$_{DP}$***Andrei***], ne însoţeşte.
    b. [$_{DP}$**Ei**], [$_{DP}$***autoarei***], îi mulţumesc.
(2) Pare [$_{AP}$**năucită**], [$_{AP}$***adică intimidată***].
(3) Şi-a câştigat respectul [$_{VP}$**muncind**], [$_{VP}$***adică scriind***] zi şi noapte.

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

Structura sintagmelor apozitive

După raportul dintre cele două componente ale sintagmei binominale (suportul sau baza şi aportul sau apoziţia) se disting două categorii de construcţii: apoziţia ecuativă şi apoziţia atributivă, ambele fiind compliniri nominale de tip nonrestrictiv, dar cu trăsături sintactice şi semantice diferite.

2.1. Construcţii apozitive ecuative

Cele două nume asociate în construcţiile ecuative (nume comune însoţite de determinanţi sau modificatori / nume proprii) sunt coreferenţiale; apoziţiile funcţionează ca predicaţii cu incidenţă nominală, referindu-se la un nume exprimat în enunţ:

(4) a. Înţeles-au aceasta **dom<nul> nostrum, împăratul,** (DÎ, XXXV)
b. tremise noao **sfinţii săi, apostolii** (CC^2, III)
c. mă sfătuii **cu luminatul mitropolitul, marele Ghenadie,** (CC^2, VII)
d. **Marele apostol, sfântul Pătru,** auzi pre Hristos grăind (CC^2, 64)

Structurile ecuative din exemplele 4a-d se caracterizează prin libertatea intervertirii topicii, fără ca această libertate să genereze probleme de legitimitate a enunţului. Inversând cele două componente ale sintagmei, se inversează şi rolurile lor, pentru că pe prima poziţie este plasată întotdeauna baza (*sfinţii săi, apostolii / apostolii, sfinţii săi*).

Pronumele personale pot apărea în construcţiile apozitive ecuative şi induc o semnificaţie suplimentară, de identificare:

(5) a. Derept aceaia şi **voi, creştini,** cătră acela să scăpaţi! (CC^2, VI)
b. Aceea spuiu **voao, fraţii mei preaiubiţi** (CS, 15^v)

Lipsesc din textele vechi apoziţiile realizate prin pronume, posibile numai cu o citire deictică în limba actuală (Frâncu 2009: 168).

După capacitatea apoziţiei de a sintetiza sau de a explicita conţinutul informaţional al bazei, se disting apoziţia rezumativă (6) şi apoziţia multiplă sau analitică (7). Apoziţia rezumativă reia, de obicei printr-un singur termen, o succesiune de unităţi coordonate care reprezintă baza. Relaţia dintre bază şi apoziţia multiplă sau analitică este inversul celei în care este implicată o apoziţie rezumativă; baza este reprezentată ca un întreg descompus prin apoziţie în unităţi componente, autonome, eterogene, legate între ele printr-un raport de coordonare:

(6) Tocma în aceaia dzi întră Noe **şi Sim, Ham şi Iafet, feciorii lui** (PO, 30)
(7) Şi **amândoi, Avraam şi Sara,** batrîni eraşi cu zile (PO, 57)

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

2.2. Construcţii apozitive atributive

Spre deosebire de apoziţiile ecuative, care presupun o relaţie de identitate referenţială între cele două componente ale sintagmei, în construcţiile nominale atributive un DP (referenţial) este urmat de un nume nedeterminat:

(8) a. Şi era **Anna prorociţa, fată lu Fanuil** den ruda lu Asirov (CT, 116^{v})

b. Tu, **Doamne, ştiutori de inimi a toţi**, arată de ce am aleas den ceşti doi unul (CPr, 7)

c. Şi aleaseră **Stefan, bărbat împlut de credinţă şi de Duhul Sfânt** (CPrav, 23)

Suportul susţine referinţa, iar apoziţia, ca termen secundar, adaugă referentului, fixat deja, informaţiile pe care le vehiculează, funcţia acesteia fiind de a desemna specia, de a predica proprietăţile bazei şi nu de a (co)identifica referentul. Apoziţia atributivă este un tip special de predicat secundar apozitiv, obligatoriu postpus bazei. Schimbarea ordinii unităţilor este posibilă numai dacă antrenează modificarea tipului de apoziţie, din atributivă în ecuativă şi, implicit, modificarea interpretării (Brăescu 2008: 662).

Marcatori apozitivi

Apoziţia este semnalată, în limba actuală, prin mai multe tipuri de mărci: prozodice (pauză, intonaţie joasă, accent independent), grafice (virgulă, două puncte, linii de pauză). Spre deosebire de apoziţia atributivă, apoziţia ecuativă poate fi marcată şi lexico-semantic (prin adverbe sau construcţii specializate pentru mecanismele lingvistice de reformulare).

Adverbul explicativ prezent în structurile apozitive din textele vechi este *anume,* formaţie analizabilă ca un compus (< prepoziţia *a* + substantivul *nume*). Procesul de gramaticalizare a acestei unităţi este lent şi complex (Stan 2010), de la ipostaza de modificator nonrestrictiv al GN, cu sensul „pe nume / numit” (9)), la ipostaza de marcator specializat (explicativ) pentru semnalizarea apoziţiei (10):

(9) a. Oarecire era **um părinte, *anume* Ion** (CS, 79^{r})

b. **preuţii** de la beseareca Şcheailor, de lângă cetatea Braşovului, ***anume* pop Iane şi popa Mihai** (CC^{2}, VII)

(10) a. **canun** li se-au dat, ***anume* învăţătură** (Prav, 256^{v})

b. **în trei încheieturi, *anume* trei feaţe** într-o dumnedzăire fiind unul (Prav, 192^{r})

c. ceia ce nasc **pre alţii, *anume* tatăl, moşii şi moaşele** (Prav, 215^{r})

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

d. Iară ceia ce pogor în gios sântu **ceia** ce-s născuţi dentru noi, ***anume*** **feciorii şi featele, nepoţii şi nepoatele.** (Prav, 215[r])

Urmărind statutul elementului *anume* până la sfârşitul perioadei vechi, Stan 2010 susţine că, de fapt, nu se poate discuta despre o gramaticalizare pură a lui *anume* ca marcator apozitiv, deoarece acesta nu este nici în stadiul actual al limbii un element complet funcţional, ci corespunde conceptului de categorie semilexicală (prin faptul că păstrează şi caracteristici lexicale de adverb propriu-zis).

Spre deosebire de limba actuală, adverbul *adecă* (cu etimologie controversată, probabil din lat. *adde quod*) apare izolat în structurile apozitive din secolul al XVI-lea (11). În textele vechi, acest adverb îndeplineşte mai ales rolul de prezentativ (Frâncu 2009, Zafiu 2014) având sensul „iată" (12):

(11) Cântare lui David Psalom cântecului **de obnovleniia *adecă* de rodine** casii lui David (PS, 40)

(12) a. ***Adecă*** eu, Evtemie, egumenul o(t) Bistriţa, cum să se ştie ce-am cheltuit (DÎ, IV)

b. ***Adecă*** eu Drăgoiu cu frate-mieu Manea şi cu nepoţii miei, anume Radul *i* Dobre, (DÎ, XII)

În exemplul 12b, cele două unităţi, *adică* şi *anume*, sunt coocurente şi îndeplinesc roluri diferite: *adică,* aflat în poziţie iniţială a enunţului, funcţionează ca un marcator prezentativ, iar *anume* însoţeşte o apoziţie realizată prin nume propriu.

Trăsături sintactice

Ne oprim în continuare asupra a două aspecte ale construcţiilor apozitive din limba veche: reluarea formei cazuale a suportului şi reluarea prepoziţiei. Faţă de stadiul actual al limbii, se înregistrează diferenţe semnificative la nivelul construcţiilor concurente marcate / nonmarcate.

4.1. Cea mai importantă observaţie este că, în limba veche, apoziţia apare mai frecvent cu formă marcată, repetând informaţia de caz a suportului (Guruianu 2005, Avram (coord.) 2007, Frâncu 2009):

(13) a. Şi zise Isac **tătîni-său, lui Avraam**: drag tată. (PO, 71)

b. Scriş eu popa Ştefan acestor oameni **anu<me> Voicăi, mumei lu Stan** (DÎ, XI)

c. Şi zise Raveca **lui Iacov, fiiului său** (PO, 89)

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

Structurile cu apoziţii acordate sunt mai puţin numeroase în limba actuală. Preferinţa pentru apoziţia nemarcată, cu formă de nominativ, reflectă tendinţa generală spre simplificare a flexiunii, spre evitarea informaţiei redundante şi apropie româna modernă de tipul romanic, care continuă o construcţie latină populară (ELR 2001: 52).

Cea mai mare diferenţă dintre cele două stadii ale limbii apare la nivelul formei de genitiv a apoziţiei. În limba actuală reluarea formei de caz se face cu inserţia obligatorie a mărcii *al* (*vecinul lui Ion, al fratelui tău* vs. **vecinul lui Ion, fratelui tău*). Sunt foarte frecvente în textele de secol XVI construcţiile în care apoziţia reia forma de genitiv a suportului cu exprimare analitică sau sintetică, fără apariţia obligatorie a lui *al:*.

(14) a. Şi duse înlăuntru Isac pre Răveca la cortul **mumîniei sale Sarăei** (PO, 82)

b. partea mea de ocină den Frumuşani să fie la mâna **frăţine-miu Nedei** (DÎ, XIV)

c. cu voia **mitropolitului, marelui Serafim** (CC[2], VII)

d. Şi milostivii amu, **milostivului** şi de oameni iubitoriul, **lu Dumnezeu**, chipuiescu-se; iară nemilostivii, **nemilostivului** şi de oameni urâtoriu, **diavolului,** închipuiescu-se. (CC[2], 35)

Variaţia sintactică prezentă aproape în toate palierele limbii vechi carcaterizează şi structurile apozitive. Astfel, construcţiile cu apoziţii în genitiv (15a, 16a) pot apărea în distribuţie complementară cu structurile nonmarcate, cu formă de nominativ, în ciuda formei suportului (15b, 16b), aşa cum se poate observa în exemplele preluate din chiar aceleaşi texte:

(15) a. partea **păr[i]ntelui nostru, lu Ivan vornicul**, (DÎ, XXXIX)

b. după moartea **părintelui nostru, Ivan vornicul**, (DÎ, XXXIX)

(16) a. Şi am dat şi cărţile de moşiie la mâna **nepotu-miu, lu Anghel,** denaintea părintelui episcupului Teofil şi a mulţi boiari. (DÎ, X)

b. făcut-am aceasta a mea scrisoare ca să fie de mare credinţă la mâna **nepotu-miu Anghel** din Olăneşti (DÎ, X)

Variaţia sintactică în marcarea cazului apare numai la apoziţiile ecuative. Apoziţia atributivă nu permite reiterarea formei marcate de caz a suportului, ci păstrează o formă îngheţată de nominativ.

4.2. Al doilea fenomen care aduce în prim plan diferenţe de comportament sintactic între stadiile limbii este reluarea prepoziţiei suportului din sintagma

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

apozitivă. Spre deosebire de situaţia limba actuală, în limba veche, apoziţia reia, mult mai frecvent, construcţia prepoziţională a bazei:

(17) a. Rogu-mă măriei tale să crezi **pre omul nostru, pre Gligorie postealnicul** (DÎ, XVII)

b. fata lu Filip al lu Vlad a Bangicăi, dempreună **cu bărbatul mieu, cu Ile,** (DÎ, VI)

c. va luoa canon şi pocăinţă **de la părentele său celu sufletescu, anume de la tătuşiu său** (Prav, 228^{v})

În textele din secolul al XVI-lea, sunt numeroase structurile cu toponime – nume de oraşe, de târguri – în care este reluată prepoziţia suportului şi la termenul apozat – nume propriu:

(18) a. **din satu den Murgeşti** di pri Crasna (DÎ, LXIX)

b. tot săborul **de la mănăstirea de la Muldoviţă** scriem închinăciune… (DÎ, LXXXII)

c. Scris-am adecă noi, **de la uraş de la Suceava** (DÎ, XCVII)

Variaţia sintactică apare şi în construcţiile cu suport prepoziţional, astfel că apoziţia poate apărea şi fără prepoziţie, indiferent de tipul de construcţie al suportului sintagmei din care face parte:

(19) a. ascultaţi mine şi rugaţi derept mine **pre Efron, feciorul lui Zoar** (PO, 73)

b. audziiu cum tatăl tău grăi **cu Isav, frate-tău**, (PO, 89)

Serii de apoziţii

Construcţiile apozitive nu pot fi realizate numai ca expresii denominative binominale. Atât în limba veche, cât şi în limba actuală, se disting, după gradul de complexitate a reprezentării unităţilor: apoziţia simplă şi apoziţia înseriată. Dacă apoziţia simplă este o construcţie ataşată unui suport coreferenţial, apoziţia înseriată presupune un lanţ de coreferenţialitate între unităţi asociate, fie că este vorba despre combinaţii exclusiv ecuative, fie că este vorba despre tipuri mixte (ecuative şi atributive).

5.1. Apoziţiile ecuative înseriate sunt foarte frecvente în texte în care identificarea se face progresiv prin ataşarea unor informaţii succesive:

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

(20) a. Şi a[m] [sc]ris **eu, Stanciul logofăt, sluga banului Mihaiu**. (DÎ, VIIIb)

b. **Doamne despuietoriul, părintele a tot ţinutul, făcătoriul ceriului şi al pământului** (CS, 97^{r})

c. **Domnul nostru Isus Hristos, mândriia lu Dumnezeu şi tăriia, cela** ce inimile tuturor ispiteaşte şi socoteaşte şi cu folos mântuire tocmeaşte sufletelor noastre (CC^{2}, 2)

5.2. Predomină în limba veche exemplele în care apoziţii ecuative sunt combinate cu apoziţii atributive; seriile sunt mult mai numeroase şi mai ample decât cele din limba actuală (dată fiind şi variaţia de marcare a definitudinii în textele vechi):

(21) a. **Noi, fraţii domnievoastră, boiari** ci suntemu acum den Ţeara Muntenească (DÎ, XVIII)

b. Şi de-aciia cerşură împărat şi lă deade lor Dumnezeu **Saul, fiiul lu Chis, bărbat de sămânţa lu Veniamin** (CPr, 60)

Clasificatori şi nume proprii

Ultima parte a prezentării noastre se opreşte asupra unor construcţii speciale. În analizele tradiţionale, numele proprii din sintagmele nominale [Nc + art. hot] + Np (tipul *profesorul Popescu*) sunt considerate un tip aparte de apoziţii, denumite neizolate, „închise”, integrate, restrictive, diferite de cele propriu-zise, explicative. În cercetările mai recente s-a propus interpretarea numelui secund ca un tip de atribut categorial (Brăescu 2008: 666), iar interpretarea relaţiei dintre cele două nume juxtapuse a trecut de la echivalenţa discursivă specific apozitivă la un tip de modificare. Grupurile complexe cu nume comune şi nume proprii au fost analizate şi clasificate în denominaţii descriptive şi descrieri denominative (Miron-Fulea 2005). Într-o nouă abordare, Cornilescu 2007 analizează numele comun determinat definit drept un clasificator nominal. Numele comun are conţinut descriptiv (desemnează un grad de rudenie, un rol social, o profesie, un tip de loc, etc.) şi specifică felul entităţii care poartă numele propriu. De asemenea, conform rolului de clasificator, numele comun marchează, pentru referentul numelui propriu, informaţii morfologice, de exemplu trăsătura de Persoană (*doctorul Irinel / doctoriţa Irinel*) (vezi şi Cornilescu, Nicolae 2013).

Spre deosebire de situaţia din limba actuală, în limba veche, cazul este, în general, marcat şi la numele propriu (nume de loc):

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

(22) a. la moartea lor să de **svintei mănăstiri Tismenei** ocine (DÎ, XXX)
b. judeţul cel mare **al cetăţiei Sibiiului** (DÎ, XXV)

Genitivul denumirii (*cetatea Sucevei*) reprezintă un tipar de construcţie vechi pentru numele de locuri, activ în limba actuală în numele de străzi: *Calea Dorobanţilor, Calea Victoriei.*

Concurenţa dintre construcţia cu nume în genitiv şi construcţia cu nume în nominativ (*urbs Romae / Roma*), înregistrată în latina vulgară, nu a fost moştenită în celelalte limbi romanice, în care s-au impus grupările prepoziţionale echivalente ale genitivului: fr. *la ville de Paris* (GR 2013: 370).

În structurile cu clasificatori şi nume proprii (antroponime), cazul poate apărea marcat atât la numele comun, cât şi la numele propriu (genitiv (23) sau vocativ (24)):

(23) a. eu las toate moşiile [...] în mâinile Dragnei şi **ale postel<ni>cului Dimei**, (DÎ, VIII)
b. Dă-mi 6 feciori **ai surorii-me Melintiei** (CS, 61^{r})
(24) a. **Bane Mihalcio** şi **tu, vistiiar Stoico**, dau-vă în ştire (DÎ, XXXI)
b. Bucură-te şi tu, **arhanghele Mihaile**! (CS, 29^{v})
c. **Soro Melintie**, deşchide-mi stâlpul! (CS, 58^{v})

Numele comune exprimând ranguri în ierarhia religioasă sau administrativă puteau apărea şi nedeterminate. Nearticularea acestor substantive a fost explicată (Avram (coord.) 2007) prin însuşi conţinutul lor descriptiv: fiind nume de titluri / ranguri, ele pot fi tratate ca substantive invariabile:

(25) a. **Proroc Ioil** grăiaşte (CC^{2}, 45)
b. Şi **sfânt David** grăiaşte (CC^{2}, 45)

Fenomenul coreferenţialităţii discursive a termenilor dintr-o sintagmă apozitivă prototipică are implicaţii asupra intervertirii topicii. Suportul şi apoziţia îşi pot schimba rolurile între ele. Structura cu clasificatori şi nume proprii cunoaşte constrângeri şi limitări severe în limba actuală: numele propriu are o topică fixă, este postpus bazei şi este imposibilă o eventuală intervertire sau o schimbare de roluri între cei doi termeni ai sintagmei. Prezenţa numelui propriu pe prima poziţie, urmat de numele comun nedetaşat, neizolat este posibilă numai în contexte contrastive (Brăescu 2007), pentru dezambiguizarea unor omonimii, ca adaos pentru evitarea unor confuzii (Popescu profesorul vs. Popescu actorul).

În limba veche este frecventă construcţia cu numele propriu pe prima poziţie:

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

(26) a. cinci cărţi **ale lui Moisi prorocul** (PO, 1)
b. cum au rămas în corabie numai **Noe pătriarhul** (PO, 4)
c. acest zapis [a]l meu să fie de mare credinţă la mâna **lu Rafail călug[ă]rul**, (DÎ, VII)
d. Scris-am eu, **Badea stolnicul** şi **Iane comisul**, pârcălabi den Făgăraş, (DÎ, XX)

Structurile cu nume propriu pe prima poziţie şi nume comun nearticulat pe a doua poziţie se apropie de construcţiile apozitive atributive în textele vechi, dat fiind că nu funcţionează criteriul detaşării apozitive (pauza marcată prototipic prin virgulă în limba actuală):

(27) a. Şi **Pavel apostol** gice (PO, 8)
b. cuvântul **svântului Pavel apostol** (CS, 11[r])
c. Blămu, **Mihaile giudecătoriu** să vedemu muncile cele marile! (CS, 29[r])

Am înregistrat şi tipuri mixte care atestă faptul că structura nu este fixată, nu are o organizare strictă, ci admite variaţii formale semnificative:

(28) La ai noştri preaiubiţi şi de la inimă fraţi, **jupan Dan vistiiar** *i* **jupan Ventilă cliucear** *i* **jupan Ioan aga** *i* Preda postealnic *i* **jupan Jipa portar** *i* Stanciul logofet *i* Mihaiu logofet, sănătate şi închinăciune tremeatemu domnilor-voastre. (DÎ, XVIII)

Într-o analiză mai extinsă (Brăescu, Giurgea 2013: 798), în clasa construcţiilor cu nume juxtapuse au fost incluse şi combinaţiile de două nume comune asociate (tipul *femeie avocat, pronumele subiect*, din limba actuală), prezente sporadic şi în texte vechi (tipul *domn împărat, bărbaţi fraţi*).

Concluzii

Am detaşat, în analiza de faţă, mai multe aspecte ale apoziţiei în texte de secol XVI, pe care le-am raportat la structurile şi modul de funcţionare a sintagmelor corespondente din limba actuală.

Structura sintagmelor binominale apozitive este foarte variată. Apoziţiile ecuative sunt mai numeroase decât cele atributive. Apoziţiile înseriate (ecuative sau mixte, combinaţii între ecuative şi atributive) au o frecvenţă şi o amploare mai mare decât în limba actuală.

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

Adverbul utilizat cel mai frecvent în textele din secolul al XVI-lea ca marcator apozitiv (fără a fi însă gramaticalizat pentru această funcţie) este *anume.* Adverbul *adică* are, îndeosebi, rolul de prezentativ (sensul „iată").

Apoziţia repetă (de cele mai multe ori) forma cazuală a suportului. Se constată frecvenţa apoziţiilor *acordate* în G, D, în raport cu cele neacordate, dar şi cu limba actuală.

Apoziţia repetă (frecvent) construcţia prepoziţională a suportului, dar se înregistrează şi numeroase construcţii cu variaţie sintactică.

Construcţiile cu nume proprii, interpretate în lucrările tradiţionale ca un tip de apoziţii, sunt mult mai variate decât în limba actuală (în sensul că lipsesc constrângerile de topică, de articulare sau de construcţie specifice limbii de astăzi).

SURSE

CC[2], 1581, Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură,* ed. de S. Puşcariu, Al. Procopovici, Bucureşti, 1914.

CS, 1580-1619, *Codex Sturdzanus,* Studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

DÎ, 1521-1601, *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gh. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Al. Mareş, Al. Roman-Moraru, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979.

CPrav, 1560-1562, Coresi, *Pravila,* în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea,* I. *Catehismul lui Coresi,* II. *Pravila lui Coresi,* III. *Fragmentul Teodorescu,* IV. *Glosele Bogdan,* V. *Prefeţe şi epiloguri,* Ediţii critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 218-230.

PO, 1581-1582, *Palia de la Orăştie*, Ediţie îngrjită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei, 1968.

Prav, 1581, *Pravila Ritorului Lucaci,* Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Editura Academiei, Bucureşti, 1971.

CPr, *Lucrul apostolesc tipărit de diaconul Coresi la 1563*, Ediţie îngrijită de I. Bianu, Bucureşti, 1930.

CT, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Braşov 1560–1561*, comparat cu *Evangheliarul lui Radu de la Măniceşti. 1574*, ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti 1963.

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara (coord.), 2007, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Brăescu, Raluca, 2007, „Despre atributul categorial sau falsa apoziţie neizolată", în Stan, Camelia, Rodica Zafiu, Alexandru Nicolae (eds.), *Studii lingvistice – Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 15–22.

Brăescu, Raluca, 2008, „Apoziţia" în Guţu Romalo, Valeria (coord.), *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 655–668.

Brăescu, Raluca, Ion Giurgea, 2013, „Appositions and Juxtaposed Nouns", în Dobrovie-Sorin, Carmen, Ion Giurgea (eds.), *A Reference Grammar of Romanian. I: The Noun Phrase*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, seria *Linguistik Aktuell / Linguistics Today,* vol. 207, p. 795–820.

Combettes, Bernard, 2000, „L'apposition comme unité textuelle et constituant phrastique: approche diachronique", *Langue française*, 125, p. 90–105.

Cornilescu, Alexandra, 2007, „On Classifiers and Proper Names", *Bucharest Working Papers in Linguistics* 9, 1, p. 61–75.

Cornilescu, Alexandra, Alexandru Nicolae, 2013, *Despre numele proprii, categoria de Persoană şi pronume,* comunicare susţinută în cadrul celui de-al Cincilea Simpozion Internaţional de Lingvistică, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti, 27-28 septembrie 2013.

Diaconescu, Ion, 1986, *Probleme de sintaxă a limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

ELR 2001, Sala, Marius (coord.), *Enciclopedia limbii române,* Bucureşti, Univers Enciclopedic.

Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg.

Forsgren, Mats, 2000, „Apposition, attribut, épithète; même combat prédicatif?", *Langue française*, 125, p. 30–45.

GLR 1966, Graur, Alexandru, Mioara Avram, Laura Vasiliu (coord.), *Gramatica limbii române,* II, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Guruianu, Viorel, 2005, *Sintaxa textelor româneşti originale din secolul al XVI-lea. Sintaxa propoziţiei*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Guţu-Romalo, Valeria, 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Neveu, Frank, 2000, „Quelle syntaxe pour l'apposition? Les types d'appariement des appositions frontales et la continuité référentielle", *Langue française*, 125, p. 106–124.

Noailly, Michelle, 2000, „Apposition, coordination, reformulation dans les suites de deux GN juxtaposes", *Langue française*, 125, p. 46–59.

GR 2013, Pană Dindelegan, Gabriela (coord.), *The Grammar of Romanian,* Oxford, Oxford University Press.

Picabia, Lelia, 1991, „Article zéro et structures apposes", *Langages*, 102, p. 88–102.

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)

Picabia, Lelia, 2000, „Appositions nominales et déterminant zéro: le cas des appositions frontales", *Langue française*, 125, p. 71–89.

Pop, Liana, 2001, „Le détachement dans le groupe nominal: l'hypothèse de la conversion pragmatique", în Dany Amiot, Walter De Mulder, Nelly Flaux (eds.), *Le syntagme nominal: syntaxe et sémantique*, Artois Presses Université, p. 253–272.

Stan, Camelia, 2010, „Elemente de sintaxă diacronică. Adverbul *anume* în româna veche", în Zafiu, Rodica, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (eds.), *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze*, vol. I, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 161–167.

Zafiu, Rodica, 2014, „Presentative markers in old Romanian: divergent changes in the syntactic and pragmatic uses of *adică* and *iată*", în Pană Dindelegan, Gabriela, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Irina Nicula, Alexandru Nicolae (eds.), *Diachronic Variation in Romanian*, Cambridge Scholars Publishing (sub tipar).

Raluca BRĂESCU
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti
Universitatea din Bucureşti

BDD-V2835 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:56 UTC)